

„BABONASZÓTÁRBÓL” A MAGYAR NÉPHIT GYŰJTEMÉNYE

Fazekas István–Székely Sz. Magdolna: *Igézet ne fogja....* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990

Az *Igézet ne fogja* című gyűjtemény a két kiváló néprajzkutató, Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos kéziratban fennmaradt munkája, a *Magyar néphit és népszokás lexikona* alapján készült. A „babonaszótárként” emlegetett mű csaknem 2500 oldalon 1500 szócikket és 40 000 adatot tartalmaz, és e témakörben a II. világháború végéig feltárt anyag összefoglalása.

„Az *Igézet ne fogja* ... Szendreyék tényanyaga alapján nyújt nem teljes, mégis hiteles képet a magyar néphitről. A különböző helyekről és időkből származó, olykor egymásnak ellentmondó adatok segítségével a valamikori paraszti társadalom hétköznapijainak s különleges élethelyzeteinek mágiját megjeleníteni” – olvassuk a gyűjtemény bevezetőjében a feldolgozók célkitűzését.

A könyv 243 szócikke és a függelékben levő Kalendárium – mely a jeles napokhoz fűződő babonákat eleveníti fel – foglalja össze mintegy 270 oldalon Szendreyék hatalmas anyagát. A feldolgozás valószínűleg követi a kézirat lexikon anyagát, hiszen nincs fejezetekre vagy nagyobb témakörökre osztva a gyűjtemény, a szócikkek egymást követik, első pillanatra minden egység, logika nélkül. Olvasáskor azonban kitűnik, hogy igen szoros logikai / tematikai egymásutánban sorakoznak a különféle babonák. Szinte meghúzhatjuk a témakörök közötti határvonalat, anélkül hogy ezt a feldolgozók megtették volna. A tartalommutató pedig gyorsan eligazít bennünket, bármelyik szócikket keressük.

A babona meghatározásával, értékelésével kezdik a gyűjteményt, hogy mindjárt rátérjenek a rontókra és a rontásra, majd a boszorkány alakjára; különféle praktikáiról, a boszorkányság elsajátításától a mesterség felhagyásáig/átadásáig olvashatunk. Nem véletlen, hogy a magyar néphit „főhőséről” szól a legtöbb babona, hiszen az ő alakja nélkül a babonáskodás elképzelhetetlen lenne. A szűrős tekintetű, sokféle „tudománnyal” rendelkező boszorkány, ha akarja, megronthatja a tehén hasznát, megveri szemmel a csecsemőt, szerelmi praktikákat végez, betegséget visz emberre, állatra egyaránt, átváltozik állattá, söprűnyélre pattanva boszorkánygyűlésekre jár, halálakor pedig igyekszik „átadni a tudományát” – már érintéssel is –, hogy könnyebben haljon meg, abban a tudatban, hogy tudományát folytatja valaki, rendszerint az előre kiszemelt személy. A boszorkány rontásaitól való védekezés szinte azonos a felgyűjtött területen: szentelt víz, fokhagyma a kulcslyukban, söprű keresztbe fordítva az ajtóban, apró mag (mák, köles, búza) elszórva, amit a boszorkánynak fel kell szednie, mielőtt rontani akar.

Évszázados megfigyelésekből származó természetismeret jellemzi az időjósállással kapcsolatos praktikákat. A termés és a gazdasági munkák szempontjából fontos volt a parasztembernek ismernie az időjárásra vonatkozó különféle előjeleket, hiszen egész évi munkája függött az időjárás szélességeitől (Luca-naptár, hagymakalendárium). Itt jegyezzük meg, hogy az időjáráshoz tartozó szél, eső, mennydörgés, villámlás inkább itt kerülhetett volna bemutatásra, mint a Föld, Hold, Ég, csillagok között, ahová besorolták őket.

A továbbiakban a szerencse–balszerencse témakör köré kapcsolódnak a különféle babonák: álomfejtés, karácsonyi, újévi babonák, szerelmi varázslatok egész sora. A

háztüznézéstől az eljegyzés, az esküvői szertartás, majd az újszülött megvédése, a terhesség ideje alatt betartandó szokások, a csecsemő megrontása, kicserélése, a kereszteléssel kapcsolatos babonák stb. is megtalálhatók.

A házépítéssel kapcsolatban olyan ősrégi babonát olvashatunk, mint az építőáldozat: a munka kezdetén az első ásonyom helyére agyonütött kutyát, macskát, leölt tyúkot falaznak, vagy a székelyeknél – talán a valamikori emberáldozat emlékére – megméri az árnyékát annak, aki az építkezés mellett először megy el és a kákaszálat, amivel a mértéket vették, az alapba teszik.

Az ember testrészeihez (szív, haj, köröm, fog, csont, szeplő, lábnyom stb.) fűződő babonák mellett a féltékenység, italozás, veszekedés, hűtlenség praktikai következnnek. A ház körüli állatok és növények is sok mindenre választ adnak az ember mindennapi életében, akárcsak a különféle madarak.

A gyűjteményből a betegségek (fogfájás, sárgaság, orbánc, kelés, szemárpa, hideglelés, torokfájás, nátha) babonái sem hiányoznak, a halál témaköre pedig az előjeltől kezdve a hazajáró lélek elleni védekezésig megtalálható.

A gyűjteményben előforduló tájszavakat a szómagyarázatban találjuk meg, mely után a kötetben szereplő helységnevek, néprajzi tájegységek és népcsoportok mutatója található. Itt jegyezzük meg, hogy vidékünkéről Ada, Bácsföldvár, Bajmok, Bezdán, Doroszló, Laskó, Szaján, Tiszahegyes, Títel, Vörösmart, Zenta babonás hagyományvilága is szerepel a gyűjteményben. A bibliográfiában pedig Jung Károly, Kovács Endre és Penavin Olga műveit is megtaláljuk.

Az *Igézet ne fogja...* babonás világában keverednek a mondai, a mesei, a hiedelem- és valóságlemek.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

SZÍNHÁZ

COMEDIA TEMPIO

BECKETT–HANGYA–NAGY

Minden részlet ismerős. A kép mégis egészen szokatlan, annyira, hogy napokig nem tudtam, hogyan nyúljak hozzá, hol, mivel kezdjem az ismertetőt. Egyetlen szót, egyetlen mondatot nem tudtam leírni. És akkor, amikor a legkevésbé vártam, beugrott az első felismerés.

Beckettet olvastam éppen. A *Katasztrófát*, egy színházi próba utolsó simításait, melyben a Színész fekete kalapot és ruhát meg fehér inget visel. Akárcsak a Jel Színház színészei. Hát persze, ez a beckettii „hősök” viselete. A beckettii egyenruha! Mindegyik Gogo és Didi ezt a fekete ruhát és ezt a fekete kalapot viseli. Nagy József színészei Beckett-nél is színreléphetnének, egyszerűen csak át kellene sétálniuk a Godot-ba.

Vagy Tadeusz Kantor hideglelős emlékkép-előadásába, a *Halott osztályba*.